

**Н.В. Шибасва, Л.А. Батюк, кандидати екон. наук, доценти
Харківський національний технічний університет сільського
господарства імені Петра Василенка**

ВПЛИВ СУЧАСНОЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ НА ВІДТВОРЮВАЛЬНІ ПРОПОРЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Структура економіки є визначником ефективного та стабільного економічного зростання. Світовий досвід показує, що економічний розвиток країн Західної Європи та Південно-Східної Азії значною мірою викликаний глибокими структурними змінами, які забезпечили впровадження досягнень науково-технічного прогресу, економію та раціональне використання ресурсів.

Структуру національної економіки та зокрема стан відтворювальних пропорцій необхідно розглядати в контексті циклічності розвитку національної економіки. Дослідження причин цих порушень є теоретичним фундаментом структурної політики держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання пропорційності розвитку економіки та ролі держави у процесі структурної перебудови національної економічної системи стали предметом дослідження багатьох учених, зокрема В. Гейця, С. Науменкової, С. Міщенко, М. Соколова, А. Павлюка, Д. Покришки, Я. Белінської, Я. Жаліла та ін.

Але проблеми порушення відтворювальної пропорції між засобами виробництва та предметами споживання залишаються недостатньо дослідженими.

Формулювання цілей статті. Метою статті є ідентифікація стану основних відтворювальних пропорцій економіки України та виявлення чинників подальших структурних перетворень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Структура економіки – це співвідношення окремих елементів економічної системи, що відбивають народногосподарські пропорції, стан суспільного поділу праці. Структуру економіки визначають: обсяги виробленої продукції та послуг (абсолютні або відносні); чисельність зайнятого населення; вартість основних фондів. Показники структури економіки можуть бути як натуральними, так і вартісними.

Залежно від характеру елементів і змісту економічних явищ, зв'язки між якими відображаються в пропорціях, на макроекономічному рівні

розрізняють такі основні види структурних співвідношень: відтворювальні, галузеві, територіальні, соціальні, зовнішньоекономічні.

Відтворювальні пропорції мають вирішальне значення, тому що характеризують співвідношення між:

- виробництвом засобів виробництва і виробництвом предметів споживання.

- фондом заміщення і величиною знов створеної вартості (чистої продукції) за рік.

- нагромадженням і споживанням.

Фактором, що ускладнює відтворювальні процеси в українській економіці, є стан основних засобів, ступінь зношеності яких зростає: із 43,7 % у 2000 р. до 60 % у 2009 р. Особливо збільшилося значення цього показника у 2008 р. – на 8,6 в. п. Найгірший стан основних засобів у транспорті та зв'язку (у 2009 р. ступінь зношеності становив 83,9 %), у переробній промисловості (64,9 %), виробництві й розподіленні електроенергії, газу та води (62,2 %) [5].

При цьому найглибшого спаду зазнали галузі, орієнтовані на виробництво продукції виробничого та інвестиційного призначення: машинобудування, виробництво неметалевої мінеральної продукції, металургійне виробництво й виробництво готових металевих виробів, хімічна промисловість. Найбільш глибоким і затяжним виявився спад у машинобудуванні – галузі промисловості, що є основним джерелом інноваційного розвитку та модернізації економіки. Ця галузь зазнала дуже глибокого падіння у 2009 р. – на 44,9 %. Виробництво транспортних засобів та устаткування скоротилося на понад 60 % [5].

Упродовж останнього десятиріччя в структурі ВВП, особливо у секторі домашніх господарств, постійно зростає питома вага кінцевих споживчих витрат: із 75,4 % у 2002 р. до 81,6 % у 2011 р. Така зміна в розподілі доходів на користь населення у передкризовий період спричинила подвійний ефект: по-перше, обумовила потужне збільшення споживчого попиту, по-друге, негативно позначилася на нагромадженні ресурсів для майбутнього розвитку.

Інвестиції в основний капітал зростали нижчими темпами, ніж доходи населення, що й викликало значне уповільнення загальноекономічної динаміки. При цьому у 2006–2008 рр. збільшення споживання забезпечувалося за рахунок швидкого зростання обсягів імпорту товарів і послуг. З 2006 р. сформувалося від'ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу, яке досягло свого максимального значення (-8,0 % ВВП) у 2008 р. Протягом 2009–2011 рр. зростання

питомої ваги споживчих витрат у структурі валової доданої вартості відбувалося переважно за рахунок скорочення нагромадження капіталу [5].

Амортизація як відтворювальний ресурс використовується неефективно, хоча кошти від неї формують до 70 % капітальних вкладень. У 2010 р. частка амортизації у структурі операційних витрат становила 3,2 %, у т. ч. у промисловості – 4,0 %. Частка амортизації в загальному обсязі інвестицій – 60,9 %. В Україні відсутній дієвий контроль за витрачанням амортизаційних коштів, що дозволяє підприємствам витрачати їх на цілі, не пов'язані з інвестиціями в основні фонди [4].

Передумови стійкого економічного зростання визначаються пропорціями між споживчими витратами та інвестуванням економіки, пропорціями розподілу наявних доходів між інституційними секторами економіки. Зростання української економіки у передкризовий період визначалося дією сприятливих чинників, насамперед зростанням попиту на світових ринках на продукцію українського експорту. Але воно відбувалося на відновлювальній основі і не супроводжувалося прогресивними структурними змінами та технологічною модернізацією. Економічне зростання характеризувалося високою волатильністю макроекономічної динаміки, а отже, призвело до поглиблення існуючих дисбалансів.

У період фінансово-економічної кризи відбулося скорочення валового нагромадження, у 2009 р. обсяг валового нагромадження основного капіталу скоротився в порівнянних цінах на 50,5 % порівняно з попереднім роком. У 2010 р. позначилася тенденція до відновлення процесів нагромадження, проте темпи низькі, відстають від динаміки ВВП, а норма нагромадження основного капіталу у 2010 р. становила 19 %, тобто відповідала стану початку періоду економічного зростання минулого десятиріччя [2].

За результатами 2011 р. норма нагромадження основного капіталу в Україні становила лише 17,9 % ВВП. Такі показники недостатні для здійснення структурних перетворень [5].

Але розширене відтворення української економіки залежить не лише від збільшення норми нагромадження, але й від ефективності нагромадження. Прискорений приріст основного капіталу не може відбуватися без якісних перетворень у системі виробництва. Значна роль у цьому процесі належить вибору галузевої і технологічної структури інвестицій в основний капітал, яка має враховувати і поточні, і довгострокові цілі.

Проблемою відтворювальної структури української економіки є висока матеріаломісткість виробництва. Це обумовлено низьким технологічним рівнем виробництва, високими цінами на сировину, матеріали, паливно-енергетичні ресурси, відсутністю ефективних заходів із ресурсозбереження. Українська економіка характеризується високим рівнем енергоємності ВВП. Цей показник в Україні, за оцінками компанії Enerdata, є одним з найвищих серед країн світу, зокрема у 3,8 раза вищим, ніж у країнах ЄС, в 1,4 раза – ніж у Росії. Україна потрапила до невеликої групи країн, де в роки кризи енергоємність ВВП зросла (у 2008–2010 рр. на 7,3 %), можливо, це пов'язано зі зростанням рівня тінізації економіки. Рівень тіньової економіки, за розрахунками Мінекономіки, збільшився із 29,4 % на кінець вересня 2008 р. до 34,9 % за 2009 р. [3].

Тому підвищення енергоефективності є одним із завдань структурної перебудови української економіки та передумовою підвищення її конкурентоспроможності.

Висновки. Основними причинами поглиблення структурних дисбалансів національної економіки у докризовий період були: зростаючий відрив фінансової сфери від реального сектора економіки; нестійкість співвідношення між нагромадженням і споживанням, зростання дисбалансів між обсягами заощаджень та інвестицій; незбалансованість рахунків поточних і капітальних операцій як наслідок особливостей зовнішньої торівлі; прискорене старіння основних засобів та збільшення масштабів прихованого вибуття потужностей.

Бібліографічний список: 1. Геец В. Трансформационные преобразования в Украине: переосмысливая пройденное и думая о будущем / В. Геец // Общество и экономика. – 2006. – № 3. – С. 23-53. 2. Науменкова С. В. Проблеми подолання негативного впливу глобальних диспропорцій та формування нового геофінансового механізму / С.В. Науменкова, С.В. Міщенко // Фінанси України. – 2009. – № 3. – С. 35-39. 3. Валовий регіональний продукт за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/katalog/kat_u/2012/05_2012/zb_vgr_2010.zip 4. Соколов М. Амортизационная политика и диверсификация экономики / М. Соколов // Экономист. – 2010. – № 10. – С. 3-12; 5. Павлюк А.П. Структурні перетворення в Україні: передумови модернізації економіки / А.П. Павлюк, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська; [за ред. Я.А. Жаліла]. – К.: НІСД, 2012. – 104 с.

Шibaева Н.В., Батюк Л.А. Влияние современного финансово-экономического кризиса на воспроизводственные пропорции экономики Украины. В статье определены основные причины нарушения воспроизводственных пропорций национальной экономики в условиях современного финансово-экономического кризиса.

Shibaeva N., Batyuk L. The influence of the modern financial and economic crisis on the reproduction proportions of the economy of Ukraine. The article outlines the main causes of reproductive disorders proportions of the national economy in the current financial and economic crisis.